

בכדי עבודת הכרם – מעמיד עולא, כשמפסיק צונמא, ואין השורשים חודרים ויונקים מקרקע חברו. ולכך אינו מביא בכורים, שאין מביאין גזל על גבי המזבח, דכתיב 'אני ה' שונא גזל בעולה'. (ויש לדון בדבריו אם הכוונה שהפירות עצמם נידונים כגזולים, שהרי יש בהם חלק מיניקת חברו, או לפי שהאדם נעשה גזלן בנטיעה זו – צידד בזה בשערי ישר' שער ג, סוף פרק כה).

ולהלן (כו:): אמר ר' יוחנן שמתנאים שהתנה יהושע בחלוקת הארץ, שיהא סומך אילנו ומביא ביכורים. ועולא שאמר שהרי זה 'גזלן', סבר שלא התנה יהושע בכך – כן כתב הרשב"א. ויש מי שכתב (ע' שטמ"ק. לשיטת רש"י ותוס', שלעולא מותר לסמוך רק שאינו מביא ביכורים), שגם לעולא התנה יהושע שיהא מותר לסמוך, אלא שעדיין אין זה 'ארצך' ואין כאן חיוב ביכורים.

(א.) ע' בבאור הענין בחדושי מרן ר"ז הלוי – תרומות א, כד. וראה במה שתמה ב'בית ישי' א, הערה ב. וראה עוד בבאור שיטות רש"י ור"ח בספר 'חות בנימין' לגר"ש ישראלי שליט"א – סי' צא.

ב. משמע מדברי הרמב"ן, שללא תנאי יהושע, (שלחלכה, תנאים שהתנה יהושע קיימים אף בחו"ל), חייב להרחיק אילנו ממצר חברו, כדי ששרשיו לא יכנסו וינקו משל חברו, ואפילו לר' יוסי, לפי שאינו ענין לדיני הרחקת נויקין, אלא הוא בכלל הגזולים. ואולם מדברי התוס' משמע שאף ללא תנאי יהושע אין בדבר משום גזל. והאריך לבאר סברת הדבר בשו"ת אגרות משה – יו"ד ח"ג קכג. וע"ע חו"א ב"ב יא, א – מצוטט לעיל בריש פרקין).

דף כז

'אכתי פש ליה פלגא דאמתא, היינו דלא דק ולחומרא לא דק' – העולה מכאן (ערש"י ותוס'), ששיעור יניקת האילן הוא עיגול בקוטר ל"ג אמה ושליש. וזה ששנו (שביעית א, ב): 'איזהו שדה אילן (שחורשין אותו ערב שביעית עד העצרת) – כל שלשה אילנות לבית סאה' – רצה לומר, שהשטח הכולל של הקרקע מסביב לשלשת האילנות, יהיה בשטח בית סאה – 2500 אמה.

הלכך, כאשר יש בין אילן לאילן ל"ג אמה ושליש, הרי ששטח יניקת כל אילן מגיע לשטח היניקה של חברו, והרי הם נחשבים כנטועים ב'בית סאה'. אבל אם הם מרוחקים יותר – אין מצטרפין ואין כאן 'שדה אילן' ואסור לחרוש סביבו עד עצרת אלא כמלא אורה וסלו. וכן אם הם קרובים יותר משיעור זה – אין כאן בית סאה נטוע, שמפני קירובם אינם תופסים בית סאה.

ונראה שאין חילוק אם אותם ג' אילנות נטועים בשורה או כמין דל"ת. ולא פורש אם חורשים בעיגול סביב כל אילן או לא הטריחו בכך, וחורשין בית סאה בריבוע. (עפ"י חו"א שביעית יז, ד).

ולענין עשר נטיעות, החמירו שלא ליתן יניקתם בריוח, וחשבו למספיק ט' אמה סביב כל נטיעה, שזו יניקה המספקת באופן ממוצע. ופרשו ראשונים, לפי שנטיעה יונקת פחות מאילן בוגר. ואולם לענין דיני כלאים, נתנו שיעורים מצופפים יותר, להיות עליו שם 'כרם', ולדעת ר' מאיר ור' שמעון (כלאים ד, ט), אפילו בשמונה אמות ריוח בין האילנות מפסיד צורת כרם. והטעם בכל זה – לפי שמנהג בני אדם לצופף האילנות בקרוב האפשרי, הגם ששיעור היניקה גדול יותר. והדינים נקבעו בהתאם לשני הנתונים הללו – טבע היניקה, והנהגת בני אדם. הלכך, לענין ביכורים הולכים אחר טבע היניקה לגמרי. וכן הקלו לענין חרישת האילן בערב שביעית עד עצרת. ולענין כלאים סמכו ביותר על מנהג בני אדם בנטיעתם. (עפ"י חו"א ב"ב לקוטים, כא).

'רבי עקיבא אומר: קרקע כל שהוא חייב בפאה ובכורים...' – 'בירוש' (פ"ג דפאה) מביא ברייתא 'תני: והראיון', ובעקבות זה קאמרי כמה אמוראים דמי שאין לו קרקע פטור מן הראי', והכי קאמר ר' אמי בבבלי, (פסחים ה:). והרמב"ם השמיט זה כדרכו לפסוק כהמשניות, והמשנה לא הזכירה והראיון'. (מהגר"א נבצל שליט"א)

(ע"ב) 'עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר יש ברירה ומר סבר אין ברירה, אבל גדל בפטור דברי הכל פטור' – אין זה ענין לדין 'ברירה' דעלמא, שאינו שייך כאן, אלא הכוונה שנחלקו רבי ורשב"ג מפני היות יניקת השורשים משותפת, של הארץ ושל חו"ל, לכך יש ללכת אחר יניקת הנופות, שהיא נפרדת כל אחת לעצמה, או כשם שיניקת השרשים מערבת בכל האילן, כך גם יניקת הנופות מעורבת.

ומדברי שניהם משמע, שאם כל האילן נטוע בארץ, אפשר לייחס את הגידולים לארץ, הגם שהשרשים מתפשטים לחו"ל, לפי שהולכים אחר עיקר היניקה. וזהו ששאלו על עולא.

ותרצו, שלעולם יניקת השורשים היא העיקר, ואין הולכין אחר הנוף, ואם יניקת השורשים מעורבת – הפירות כולם מעורבים חולין וטבל. וכאן נחלקו בדמפסיק צונמא, ומחלוקתם ב'אירא מבלבל'. ואין כאן מחלוקת בטבע, אלא מחלוקת בדיון, והכל מודים שפעולת היניקה של השורשים שבצד פלוני, פועלת יותר באותו צד באילן שלמעלה, והשאלה אם קביעת הדין מתחשבת עם בלבול היניקה שלמעלה, או עם היניקה העיקרית של כל צד בנפרד.

ואף על פי שאין הלכה כעולא לענין ביכורים, זהו משום תנאי שהתנה יהושע, אבל לענין תרומות ומעשרות, אין חולק על עולא בדבר זה שהשורשים עיקר, וכל שאין מפסיק צונמא, טבל וחולין מעורבין, אף לרשב"ג.

אך זה דוקא כשהשורשים עצמם מקצתם בארץ ומקצתם בחו"ל, אבל אם כולם בארץ אלא שמתפשטים בחו"ל – הולכים אחר העיקר וחייב בתרומות ומעשרות אע"פ שאין מפסיק צונמא.

וכמו ששנינו במסכת מעשרות ג, י. וכן פסק הרמב"ם – תרומות א, כד. (עפ"י חו"א – ב"ב, לקוטים כא).

(מש"כ שאף למאי דקיי"ל כר' יוחנן ולא כעולא, צריך לאוקימתא דצונמא – כן כתב הרמ"ה כאן. ובדברי הרמב"ם שאם האילן כולו בא"י, לא אכפת לן בהתפשטות השורשים לחו"ל – ע' בחדושי הגרי"ז על הרמב"ם בבאור הדבר. וכו"ה ב'חדושים על הש"ס' – גטין); וכן בספר 'בית ישי' סוס"י א).

'אחד אילן הסמוך למיצר... מביא וקורא' – 'כן פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' בכורים הל' י"א) אף דפסק דחייב להרחיק. ונ' דס"ל דתנאי יושע בן נון חשיב כרשות לשעה, דפסק שם דמהניא'. (מהגר"א נבנצל שליט"א).

ובקהלות יעקב (סו"ס טז) נגע בדבר, ובאר שלענין בכורים אין מעכב אלא אם יש צד גזילה בגידולין, שאינו שלו, אבל אם אין חסרון מצד גזל, אע"פ שבגידוליו גורם הזק לבעל הקרקע, אין זה חסרון ב'מארצך'. ע"ש. וכן כתב ב'חוות בנימין' צא).

עוד בענין הקונה ב' וג' אילנות ובבאור דברי הרמב"ם – ע' חדושי הגר"ח ו'אור שמח' – בכורים ב, יג; שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קכג; שו"ת שבט הלוי ח"ד רי. וע"ע זכר יצחק ח"ב מז, ד.

*

'אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם... ר' יוסי אמר: שכן טוב' – 'שיהא בעצמו שכן טוב אל כל שכניו, ואחר היותו טוב ואוהב נאמן לחמשה בני אדם או לשמונה, קרוב אליו הדבר לאהוב את כל באי עולם. ונמצא מאושר בכל המדות הטובות'. (רבנו יונה – אבות ב, ט)

נספח

'חובות המוסריות המה לפעמים גוף אחד עם פסקי ההלכה, וההלכה היא המכרעת את האסור ואת המותר של תורת המוסר. כיצד, אמרו ב"ב כ"א ב' דבמלמדי תינוקות אין טענה של פסקת לחיות, הרי שיש בעיר מלמדים מתפרנסים מעמלם ולפתאום באו מלמדים אחרים מעיר אחרת, וכטבע בני אדם אינם שבעים רצון מהישנות, קפצו כלם על האורחים החדשים ומלמדי העיר נזוקו.

המקופחים פשטו שנאתם בלבם על הרודפים החדשים, ומשנאת הלב יצאו לבקש עליהם תואנות מומים ועלילות, ולמדו לשונם דבר רע עליהם, ומרעה אל רעה יצאו להוציא דבת שוא ולעורר רחמי בני העיר נגד האכזריות של הבאים החדשים, עד שהוספיו בקטטות ומריבות ולעתים נוקמים בהם נקמות כאשר תמצא ידם.

הנה כל מעשיהם היו מנוקים מכל חטא ואון לוא היתה ההלכה כמותם שיכולים לעכב על החדשים, והחדשים היו החוטאים בנפשותם למרות נגד ההלכה שנאמרה למשה רבנו ע"ה בסיני, אין כאן איסור מחלוקת ולא איסור לשון הרע ולא שנאת חנם, ויש כאן מלחמת מצוה להעמיד הדת על תלה.

אבל עכשו שההלכה הכריעה דקנאת סופרים תרבה חכמה, ויסוד הזה נעלה מחיותא דאנשים פרטיים, הנה האורחים הבאים עשו כהלכה והקמים כנגדם שופכים דם נקיים, וכששונאים אותם בלב עוברים על לא תשנא אחיך, כשמדברים עליהם רע עוברים על איסור לה"ר, כשמקהילים קהלות לקטטות עוברים על לא תהי' קקרה, כשנוקמים בהם בהעדר הטבה עוברים משום לא תקום.

וכשאמרו בגמ' ב"ב שם 'ומודה ר"ה במקרי דרדקי דלא מצי מעכב', נכללה בהלכה זו הרבה הלכות מוסריות אשר תפגשנה מתוצאות ההלכה.

מחובות המוסריות שישתדל האדם לטעת בלבבו את העיקר הגדול הזה, שבכל מקרה אשר הוא נפגש עם רעהו, צריך לשקול בפלס ההלכה לדעת מי הוא הרודף ומי הוא הנרדף, והלא לימוד המוסר מנחיל אהבה וחמלה להנרדף וחמת מרורות להרודף, ומה נוראה היא המכשלה ורבת הפוקה להיות מן המחליפים את הרודף לנרדף ואת הנרדף לרודף, ואשר לדעת אמתתו אין מקום זולת בספרי הפוסקים אשר מסרו לנו מצוקי תבל רבותנו ז"ל.

ומי שלא הוקבע בלבו היסוד הזה, לא יועילנו רב לקחו ואמץ שקידתו לקנות מדות מתוקנות, כי בהפגשו בתעצומות עם רעהו בטח יחרץ משפטו כנטיותו הטבעיות, ואף אם הגן מתוקנות לא יתאימו לעתים קרובות עם ההלכה השמימית, ואם יסוד משפטו יהי' מעוות, כל תולדותיו תתחייבנה להיות ילדי זרים וחבר משחיתים, הוי כי יזעק מקרי דרדקי דבמתא לפניו ית' הצילני מרודפי כי אמצו וגו', ומן השמים בת קול תענהו, הוי על עושים מעשי זמרי ומבקשים שכר כפנחס, הלא אתה הוא הרודף, הלא אתה הוא שאינך נושא פנים לתורה, הלא כתבתי בתורת דמקרי דרדקי לא מצי מעכב.

מן הקנינים העיקריים להשתדל באהבת המשפט, הוא הלימוד בגפ"ת בהלכות בכלל, ובהלכות שבין אדם לחברו בפרט, וכמו שכתב הגר"ס זצ"ל, והיותר משריש פארות מעמיקות הוא העמל והעיון בגפ"ת, ואף שאיננו בקי בכל הלכותיה כבר יש בנפשו הקנין של הכנעה למשפט, וההכרה שההלכה היא היסוד בעבודתו ית', ושצריך שאלת חכם בכל מה שהוא נוגע בעניני חברו. והחכם שעמלו בתורה, בגפ"ת בהלכה ובספרי היראה ומוסר המדות, שלימותו בטוחה וישרותו שמורה, ומי שעזב את ההלכה ולא יגע לדעתה, אין ספק שהוא חדול המשפט ואיננו בטוח מלהיות חבר לאיש משחית מבלי משים.

בספר 'יש שאול' יו"ד סי' רמ"ה [הובא בפ"ת חו"מ סי' קנ"ו ס"ק י"ז] כותב חוצב להבות אש בעובדא שבאו מלמדים ממקומות אחרים ורצו המלמדים שבעיר לגרשם ע"י המושל ונתלו מדברי הרמ"א כו' וכותב הלא בת"ח ובמלמדים לא שייך כל זאת כו' ומה שאמרו דקנאת סופרים תרבה חכמה לא שייך אלא במקרי דרדקי ולא במלמדים משנה וגמ', זה הבל כו', ומה שאמרו שהגאון החסיד כו' הורה כן לגרש המלמדים אחרים, אני אומר שאסור לאומרו וחלילה להגאון שיעשה כן. למדנו עד כמה פרצה השלטת הדין בישראל, אם הדין אוסר המלמדים, מותר לגרשם ע"י המושל, ומצוה לגרשם, אין כאן מלשינות ומסירות ופחיתות לגרש ישראל ע"י זרים, יש כאן מצוה לקיים הדין על תלו, ואם הדין מתירם, המגרש הוא מסור, ויוצא מכלל ישראל, וכל ישראל עיניהם נשואות לדברי השו"ע ולגאוני הדור להגיד ההלכה. הגאון ר"ש נטנוזן זצ"ל החדור באהבת המשפט, יתאכזר על מלמדי העיר וגוער בהם בנויפה, אין כאן טענה של 'פסקת לחיות', הכל מותר להרביץ תורה, ולדבריו ז"ל הכל נכנעו, המשפט והשלום אהבו, ומי נתן בלבו אהבת המשפט וקנאתו אם לא מיעוט שנה מיעוט שיחה ללון בעומקה של הלכה.

ואמנם אומן של בני מתא דמצי לעכב משום פסקת לחיות, אינו על צד מציאות, אלא על צד חיוב ההשתדלות, שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה עד יוה"כ, ולא יחסר לו אם יהי' כאן אומן של מתא אחריתא, ולא יותיר לו אם לא יהי', רק אם מצי לעכב נכנס זה בחוב השתדלות מצדו, וחוב הרחוק הנזק מצד רעהו, ואי לא מצי מעכב אין בו משום חוב השתדלות, ואין על חברו משום מזיק, אבל המטריף לחם חקו של כל יצור בטח יתן לו די מחסורו, והרדיפה אחר הסיבות המדומות לפי תיור הלב וזנות העינים – הבל.

ואמנם בזמן שמשים את רעהו למטרת חציו של מרירת יומו, ותולה בו את כל העילות של אי הצלחתו, בעת שרעהו זכאי במשפטי התורה, הוא נלכד בעון קטנות האמונה בהשגחתו ית', שמעיקרי היראה להאמין שאין בריה בעולם שבכחה להרע לו או להיטיב לו זולת גזירתו ית', ואמנם אם רעהו עושה רשע שלא במשפט יתכן שעליו נאמר מגלגלין חוב ע"י חייב ונעשה שליח להטות העונש שנגזר על רעהו על ידו, אכן בעת שעושה על פי התורה אין זה בכלל שליחות רע כלל ואינו נוגע במה שמוכן לחברו כלל ולא יחסר לחברו על ידו כלום'. (מתוך פ"ק בעניני אמונה ובטחון להחזו"א זצ"ל – פ"ג א-ג יג-טו).

בבא בתרא, פרק שלישי – 'חזקת הבתים'

דף כח

'שדה הבעל חזקתה שלש שנים ואינן מיום ליום. רבי ישמעאל אומר: ג' חדשים בראשונה... ר' עקיבא אומר: חדש בראשונה...' – כמה ראשונים פרשו שר' ישמעאל ור' עקיבא נחלקו בפרוש הדברים הראשונים – 'אינן מיום ליום'. (כן משמע ברש"י כאן וברשב"ם להלן כט. ד"ה מהו ולהלן לו: ד"ה זו, ובתוס' פסחים קטז: ד"ה וחותרם, ובזבחים פג. ד"ה המזבח. וע' רש"ש בע"ב ד"ה בתלתא). ואולם הרשב"א האריך לבאר שיש כאן שלש דעות, ותנא קמא חולק על ר' ישמעאל ור' עקיבא, ולדעתו לעולם צריך ג' שנים, אלא שבבית הבעל אינם מיום ליום ברציפות. (וכן משמעות דברי הרמב"ם בפרוש המשנה, וכ"מ בנמוקי יוסף. ע' פורת יוסף).

'מהולכי אושא' – 'לקמן (עמ' ב') מבואר דהיינו ר' ישמעאל. ונ' דקרי ל'י' הולכי אושא אף דכל הסנהדרין גלתה לאושא (ע' רש"י) לפי שר' ישמעאל ישב בקצה הדרום, כמבואר בכתובות סד, ואם כן הלך יותר מן השאר'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

'אי מה שור המועד עד נגיחה רביעית לא מיחייב הכי נמי עד שנה רביעית לא קיימא ברשותיה? – הכי השתא התם מכי נגח שלש נגיחות הוי מועד...' – (כבר עמדו בתוספות על דעתו של המקשה, ע"ש). יש לפרש שלדעת המקשה העדאת השור נידונית כסימן והוכחה על טבע השור, וכיון שכך, על כרחנו לומר שרק בנגיחה הרביעית יצא מחזקת תם ובא לחזקת מועד, שאם לא כן, כבר בנגיחה השלישית היה צריך לשלם נזק שלם, שהרי נודע עתה שהוא מועד. ולכן הקשה שגם כאן יצטרכו ד' שנים.

ותירץ, שאין ענין העדאה כהוכחה אלא שעל ידי שלש הניגחות התרגל השור ליגח ונעשה עתה נגחן, וכבר בנגיחה שלישית רכש טבע זה, ומעתה ואילך אם יגח – ישלם נזק שלם. וזהו שממשיך להקשות: 'אלא מעתה' – כיון שדימית חזקה להעדאה, הרי שהחזקה עצמה מהוה סיבה לקניינו של המחזיק (דומיא דהעדאה שהנגיחות עצמן מקנים לשור את טבעו ו'מועדותו'), שכיון ששתק ולא מיחה – שוב לא ימחה, כי מחל לו. (ואינה כהוכחה נסיבתית על כך שהקנה לו את הקרקע פעם) – 'אלמה תנן כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה?' והלא עצם החזקה מהוה שינוי בבעלות על הקרקע, ומדוע יש צורך בטענה כלשהי. (אמת ליעקב' לגר"י קמינצקי זצ"ל. וע"ע בספרי האחרונים על הסוגיא בב"ק בדף לו, ובדף כד – על ענין מועדות השור).

והטעם שבאמת לא מועילה חזקה שאין עמה טענה משום מחילה (כמו שכתבו הגאונים לענין חזקת